

lévő, oppozíciós viszonyfogalmak felidézésével, pl. en haut, en bas - fent, lent. Ami a névszó + rag + névutó/határozószó összetételű szerkezeteket illeti, az egy-két esetben fennálló tükörfordítási lehetőségen túl az automatizálás marad egyetlen módszerként.

Természetesen nem érintettem a helyhatározó összes problémáját (pl. a tárgyessel és a -nak / -nek datívusszal kifejezhető helyhatározó), nem érintettem a hely- és időhatározó összefüggéseit, az elvont határozók felé való átmenet kérdését. A most elmondottak azonban, úgy érzem, további lehetőségeket vetnek fel.

Még egy utolsó gondolat: a referátum tézisei azt ajánlják, hogy ne erőltessük a határozószók és ige-kötők megkülönböztetését. Az általam felvázolt rendszer is emellett szól, ugyanis mivel a határozószók és az ige-kötők a szórend szempontjából nagyjából egyformán viselkednek, az ige-kötők által okozott nehézségek a helyesírás kérdésére szűkülnek - legalábbis a helyhatározók szintjén.

(1970.)

Oláh Tibor

Kísérlet a magyar nyelv audio-vizuális módszerrel történő oktatására

A magyar nyelv külföldieknek történő oktatásával kapcsolatos vitákon állandóan visszatérő kívánság új, jobb tankönyvek készítése. Sokszor elhangzott már az is, hogy nincs tulajdonképpen jó magyar tankönyv. Egy alapos körültekintés azonban éppen az ellenkezőjéről győz meg. A Tankönyvkiadó "Tanuljunk nyelveket" sorozatában több kötet jelent meg (különböző anyanyelvűek számára), a

Nemzetközi Előkészítő Intézet is készített 5 kötetes alapkurzust, a TIT kiadásában megjelent (3 fokozat számára) többféle tankönyv, az egyes külföldi lektorátusokon készített és használt nyelvkönyveket, valamint a külföldi kiadók és egyetemek által megjelentetett magyar nyelvkönyveket szinte össze sem lehet számolni. Ha ezek után bejelentem azt, hogy egy újabb tankönyv, illetve módszer kialakításával kísérletezem, akkor ez nyilvánvalóan némi magyarázatot igényel.

A Debreceni Nyári Egyetem az elmúlt tíz év során ún. hungarológiai tanfolyammá vált. Évente itt fogadjuk azokat a külföldi egyetemi hallgatókat, oktatókat és egyéb érdeklődőket, akik magyarul tanulnak külföldi egyetemeken, továbbá a kultúracsere-egyezmények keretében ideirányított külföldi hallgatókat, akik magyarul nem tanultak vagy csak néhány órát hallgattak valamelyik külföldi magyar lektorátuson. Az 1-2-3 éves magyar tanulmányok után ideérkezők oktatása a nyelvi ismereteiknek megfelelő szintű csoportokban többé-kevésbé megoldott. A legnagyobb problémát a magyarul egyáltalán nem tudók, illetve csak minimális nyelvi ismeretekkel rendelkezők jelentik. Többségük ugyanis az elmúlt évtized tapasztalatai alapján - megrettenve a nyelv és néha a nyelvkönyv nehézségeitől - abbahagyja a magyar nyelv tanulását. A többéves, rendszeres oktatásra épülő nyelvkönyvek anyagszerkesztése következtében az előrehaladás túl lassú, és az a Magyarországon töltött időköz (3-4 hét a nyári egyetem időtartama) viszonyítva eredménytelennek vagy túl nehézkesnek tűnt számukra a tanulás. Mivel az ebbe a kategóriába tartozó hallgatók száma jelentős, úgy gondoljuk, hogy ha a háromhetes nyári tanfolyamon sikerül felkelteni az érdeklődést és megfelelő sikerélményhez juttatjuk a résztvevőket, akkor esetleg ezek a hallgatók utánpótlást jelenthetnek külföldi lektorátusaink számára, mint beiratkozott hallgatók, és vagy így,

vagy más formában kapcsolatban maradnak a magyar nyelvvel, illetve kultúrával. - Egy olyan oktatási módszert kellett tehát találni, amely rövid idő alatt áttekintést ad a magyar nyelv nyelvtani szerkezetéről (különösképpen azok számára, akik nem kívánnak megtanulni magyarul beszélni, de nyelvészeti tanulmányokat folytatnak), megfelel egy nem túlságosan fegyelmezett nyári egyetemi közösség igényeinek (eléggé szórakoztató ahhoz, hogy feláldozzák a magyaróra kedvéért a nagyerdei strandot), és elég rövid idő alatt a magyar nyelven való kifejezésben olyan sikerélményhez juttatja a hallgatókat, amelynek eredményeként nem hagyják abba a magyar nyelv tanulását.

A nyári egyetem által képviselt oktatási keret lehetőségét nyújt ún. intenzív nyelvoktatásra, ezért ezt természetesen igyekeztünk kihasználni. Intenzív tanfolyamon nem egyszerűen órasűrítést értünk, hanem a tananyag speciális megszervezését és minden olyan technikai eszköz igénybevételét, amely a beszédkésztséget és egy adott nyelvi szöveg memorizálását lehetővé teszi. Erre a célra kezdő fokozaton más nyelvek oktatásában és tanulásában szerzett tapasztalatok alapján a leghatékonyabbnak az audio-vizuális módszert tartjuk.

Audio-vizuális tananyagot olyan tananyagot értünk, amely az állófilm (dia) és hangosított szöveg összekapcsolásával az anyanyelv (vagy közvetítő nyelv) maximális kihasználásával igyekszik elsajátíttatni egy adott nyelvi szöveget. Ezt a banalitást azért ismételjük itt meg, mert éppen a magyar nyelv oktatásával kapcsolatosan jelent meg a szakajtóban olyan cikk, amelyben audio-vizuálisnak neveznek pusztán magnetofonos gyakorlatokat. Az intenzív tanfolyam lehetővé teszi, hogy a tananyagot (nyelvtant) sűrítsük, és felhasználva a kép nyújtotta közvetlen stimulálási lehetőségeket, megpróbálunk minél hamarább beszédet, mondatformálást megkövetelni.

A kísérletet 1970 nyarán végeztük a Kossuth Lajos Tudományegyetem nyári kurzusán. Tizenkét fős csoportnak

(11 francia, 1 japán), napi 2 órában tanítottunk magyart a kísérleti anyaggal, három hétig.

Az anyag tíz leckéből áll. Az összeállításnál a legnagyobb nehézséget a megfelelő filmek hiánya okozta. Mivel a kísérlet első lépéseként csak arról akartunk meggyőződni, hogy az audio-vizuális módszer a mi technikai viszonyaink között milyen mértékben célravezető és milyen mennyiségű magyar lexikális elemet, illetve nyelvtani anyagot képesek a hallgatók elsajátítani -, és nem utolsósorban mivel nem állt rendelkezésünkre megfelelő anyagi forrás, a rajzoltatás, filmkészítést stb. finanszírozásához -, egy olyan megoldást választottunk, amelyről már induláskor tudtuk, hogy nem hozhat teljes eredményt, nevezetesen azt a módszert, hogy a filmeket más nyelvekre készített oktatófilmek közül választottuk ki, illetve a magyarországi kereskedelmi forgalomban kapható diafilmek (mesefilmek) közül próbáltuk kiválasztani azokat, amelyek lehetővé teszik egy adott történet feldolgozását.

Szemléltetésként közöljük néhány lecke szövegének részleteit:

Harmadik lecke

L á t o g a t ó b a n

- Szervusz, Paula!
- Már itthon vagy?
- Igen és itt van Péter, a kollégám.
- Nahát! Micsoda meglepetés!
- Kezét csókolom, Paula.
- Nagyon örülök.
- Tessék befáradni.
- Hol van Ágnes és László?
- Az Állatkertben vannak.
- Egyedül?
- Nem, dehogy!

- A nagypapával vannak az állatkertben.
- Itt van egy kis csokoládé a gyerekeknek.
- Igazán nagyon kedves.
- Köszönöm.
- . Tessék helyet foglalni.
- Köszönöm.
- Szabad egy pohár konyakot?
- Óh, nagyon szívesen.
- Egészségére.

Az adott filmekhez írt szöveget több helyen kénytelenek voltunk az egymás után következő képekhez és nem a nyelv diktálta sorrendhez, illetve szerkezethez igazítani. Ezt természetesen már induláskor tudtuk és ilyen formában a tananyagot mi magunk sem tartjuk kielégítőnek. Szükséges volna nagyobb összeg felhasználása, és az adott nyelvi szerkezetekhez a megfelelő képsor megrajzoltatása. Egyelőre azonban nem találtam meg az illetékes szervet, amely vállalná ennek a költségeit.

A tananyagot nem tekintjük véglegesnek, ezért részletes ismertetését itt sürgősen tartjuk. Csak néhány problémát ismertetünk.

Az anyag összeállításakor meg kellett határozni azt a nyelvtani minimumot, amelynek helyet kellett biztosítani a leckékhez. Ennek a nyelvtani minimumnak a váza a következő volt:

- Jelzős szerkezet - nominális mondat,
- ige,
- h a b e o - s szerkezet,
- személyes névmás,
- igei állítmánnyal rendelkező mondat és transzformációja (jelzős szerkezetté),
- múlt idő, feltételes mód,
- térbeli viszonyok,
- létige igeneves alakjai.

Ez a súlypontozás (a felsorolás nem pontos, csak illusztratív jellegű) az intenzív előrehaladást és a minimális szókinccsel maximális mondatformálást célozza.

Az anyag összeállításakor meg kellett határozni azt is, hogy az egyes szavaknak (szófajoknak) melyik alakját (alakjait) kell megadni ahhoz, hogy a magyarul tanuló külföldi a legtöbb információt kapja meg a kérdéses szó ragozásához. Az anyag nem kívánt teljes nyelvtani szabályrendszert nyújtani a hallgatóknak, ezért az egyes szavak főalakjainak kiválasztását két lépésben végeztük el. Az első lépésben meg kellett határozni, hogy melyek azok a formák, amelyek lehetővé teszik az összes ragozott alak képzését, és második fokon ezek közül ki kellett választani azokat, amelyek kezdő fokon feltétlenül szükségesek.

Néhány példa a kiválasztásra:

Főnév: a magyar főnév ragozott alakjainak képzéséhez négy főalak ismerete szükséges: egyes szám alanyeset, egyes szám tárgyeset, többes szám alanyeset és az egyes szám harmadik személyű birtokos személyrag,
pl.: kollégium, -ot, -ok, -a
szó, szót, szavak, szava

Melléknév: a melléknév ragozásához elegendő két alak: alanyeset és tárgyeset (vagy többes szám) zöld, -et, -ek.

Ige: az igék minden időben és módban való ragozásához öt főalakot kell megadni, nevezetesen: egyes szám harmadik személy, múlt idő egyes szám harmadik személy, múlt idő egyes szám első személy, feltételesmód egyes szám harmadik személy, felszólító mód egyes szám harmadik személy. Ezek közül a felszólító módot kezdő fokon elhagyhatjuk több okból:

1. Egyszerű ökonomikus meggondolás alapján; számos viszonylag kényelmes szerkezet segítségével a felszólítást ki lehet fejezni. A

felszólító módot gyakran ezekkel a sztereotip szerkezetekkel fejezik ki a magyar köznyelvben:

l e g y e n s z í v e s
t e s s é k + i n f i n i t i v u s z
t e t s z i k

2. A felszólító mód képzése során fellépő hangváltozások, hasonulások a felszólító mód ismeretével, hasznosságával arányban nem álló erőfeszítést követelnek meg a külfölditől. Az ige esetében elegendő tehát az ige négy főalakját megadni.

A gyakorlatkészítés tapasztalatai alapján javasoljuk, hogy foglalkozzanak a nyelvtani gyakorlatok kidolgozásának "elméletével". A kérdés-felelet sémák a magyar nyelvben, bizonyos típusú mondatok esetében (pl. nominális mondat, határozós mondat stb.) olyan azonos formai egységeket tartalmaznak, amelyek nagyon előnyösen felhasználhatók és rámutatnak a nyelv alapvető mondatszerkezeteinek születésére.

A módszer összeállítása során hangsúlyozottan éreztük olyan adatok hiányát, amelyekkel a magyar nyelvészeti kutatás adós. Így pl. a beszélt magyar nyelv gyakorisági szótára, a társalgásban használt leggyakoribb, s tehát legfontosabb sztereotip szerkezetek gyűjteménye, a beszélt nyelv nyelvtana (ez lehetne tudományos alapja az általunk csak ösztönösen felvázolt nyelvtani minimumnak), bizonyos nyelvtani jelenségek a beszélt nyelvben való tényleges előfordulásának vizsgálata (f o g + infinitívusszal kifejezett jövő idő stb.). Mindezeknek a kérdéseknek a tisztázása hátra van, nyelvészekre és a magyar nyelv oktatóira vár. Az illetékes szervekre pedig azoknak a minimális költségeknek az előteremtése várna, amelyek feltétlenül

szükségesek ahhoz, hogy a magyar nyelv oktatásával kapcsolatos módszertani kísérleteket siker koronázza.

Az audio-vizuális módszert a hallgatók nagy tetszéssel fogadták. A nyári egyetemisták általános szokásától eltérően az "audio-viz"-es csoportban gyakorlatilag nem volt hiányzás. Általános vélemény volt, hogy a beszéd-készség érezhetően javult, és a nyelv szerkezetéről kapott kép jó volt. Pontos teszt alkalmazását nem tartottuk célravezetőnek, mert ezt a kísérleti anyagot menet közben az előző órák tapasztalatai alapján, terjedelmében és szerkezetében módosítottuk.

További kísérletek és egy kontroll csoport vizsgálata lenne szükséges ahhoz, hogy kimutassuk az ilyen módszerrel történő oktatás összes előnyét és esetleges hátrányait.

(1970.)

P a u k a Károlyné - S o m o s Béla

A helyes magyar kiejtés oktatásának néhány kérdése

Kommunikációs feladatát a beszéd akkor teljesíti maradéktalanul, ha a hallgatóban a beszélő szándékának megfelelő élmény keltésére képes. Ennek egyik feltétele a jel és a fogalmi, hangulati tartalom közötti zavartalan kapcsolat. A nyelvi jel és a jelentés közötti kapcsolat minősége egy oldalról - akusztikai szempontból - a beszélő kiejtésével jellemezhető.

Mi a kiejtés?

Deme László megfogalmazása szerint: "A kiejtés fogalmába tartozik a nyelv egész akusztikai oldala, tehát hangta-